

EEN ENGELSMAN OVER DE TACHTIGJARIGE OORLOG

F. POSTMA

J.I. Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World 1606-1661*,
Oxford, 1982.

De tweede helft van de Tachtigjarige Oorlog draagt een ander karakter dan de eerste. De strijd na 1600 was een conflict tussen twee elkaars bestaan accepterende mogendheden met alle beperkingen van dien. Frederik Hendrik en de Spaanse generaals voerden een als schaakspel verlopende belegeringsoorlog, die weinig ruimte voor verrassingen liet en relatief weinig slachtoffers eiste. Zeker in vergelijking met de Dertigjarige Oorlog in het Rijk maken de krijgsverrichtingen ten onzent vaak een saaie indruk. Misschien is dit gemis aan heroïek en drama de reden dat maar zo weinig Nederlandse historici deze fase van de Tachtigjarige Oorlog tot studieobject hebben gekozen. Alleen enthousiaste Grootnederlanders als Geyl en Poelhekke hebben hun krachten er aan willen wijden. Hun invloed werkt nog altijd door, zoals men kan constateren in deel VI van de nieuwe AGN, waar J.H. Kluiver nog geheel vanuit Grootnederlands perspectief de Maasveldtocht van 1632 en de daarop volgende onderhandelingen tussen Noord en Zuid behandelt. Dat er ook een andere visie mogelijk is blijkt uit het ambitieuze boek van de jonge Engelse historicus Jonathan I. Israel : *The Dutch Republic and the Hispanic World 1606 - 1661*.

Israel debuteerde in 1975 met een studie over een buiteneuropees onderwerp, *Race, Class and Politics in Colonial Mexico 1610 - 1670*, en dat is in *The Dutch Republic and the Hispanic World* goed te merken. Het werk is een radicale breuk met de Geyliaanse orthodoxie van de gemiste kansen. In plaats van te klagen over het compromisloze anti-katholicisme van de oorlogspartij in de Republiek en Frederik Hendrik af te schilderen als de strategische weifelaar bij uitstek, haalt hij de strijd in Azië en Amerika en de economische oorlogsvoering als belangrijke elementen in het conflict naar voren. Israels beeld is daardoor zonder twijfel gevarieerder en realistischer dan het traditionele. Daarnaast heeft hij gekozen voor een structuuralistische benadering. Dat wil zeggen dat de economische ontwikkelingen in zijn betoog een centrale plaats innemen.

De voornaamste winst van Israels boek is, naast de mondiale opzet, de beschrij-

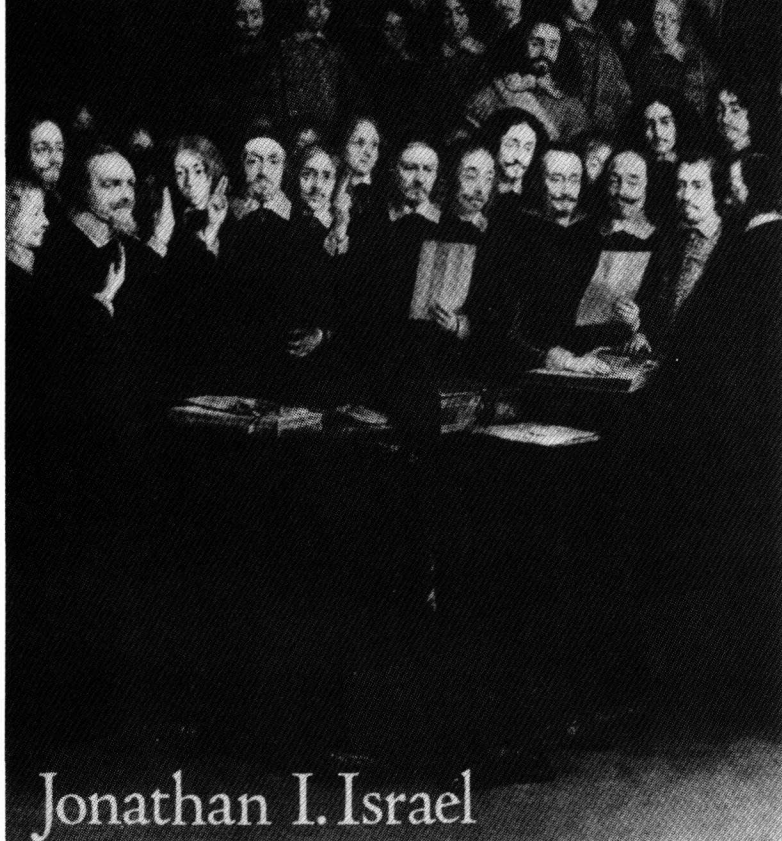
ving van de economische strijd tussen de Republiek en de Spaanse monarchie. Al meteen na de hervatting van de vijandelijkheden in 1621 trof men aan de Spaanse kant maatregelen om de Nederlandse handel en scheepvaart te fnuiken. De belangrijkste waren de oprichting van de *Almirantazgo*, het contrôleorgaan dat op het Iberisch schiereiland de Nederlandse handel onmogelijk moest maken, en de uitbouw van Duinkerken en de andere Vlaamse havens tot bases voor de kaapvaart. Aan Nederlandse zijde stelde men daar de blokkade van de Zuidelijke Nederlanden en de aanval op de Spaanse en Portugese koloniën tegenover. De afloop van deze krachtmeting is bekend : in 1648 had Spanje zijn voorrang verloren en was de Republiek 's werelds grootste handelsmogendheid met bezittingen in alle werelddelen. De weg naar deze ongeëvenaarde machtsuitbreiding verliep echter veel minder voorspoedig dan wij op grond van het gepopulariseerde geschiedbeeld geneigd zijn aan te nemen. Tegenover klinkende overwinningen als Piet Heins verovering van de zilvervloot in de baai van Matanzas (1628) en de slag bij Duins (1639) stond de harde werkelijkheid van een moeizame, lang niet altijd succesvolle strijd, die Israel minitieu in kaart heeft gebracht. Dankzij zijn onderzoek weten we nu welke ravages de Duinkerker kapers twintig jaar lang onder de Nederlandse vissers en koopvaarders hebben aangericht en kennen we de grimmige effectiviteit van de *Almirantazgo* in de Spaanse en Portugese havens.

Ook voor de jaren 1648 - 1661, de periode waarin de Republiek en Spanje geleidelijk toegroeiden naar een vorm van economische en politieke samenwerking; levert Israels economische belangstelling enige belangwekkende nieuwe gezichtspunten op. Zo wijst hij op de door de crisis van 1648 - 1651 veroorzaakte maatschappelijke nood, die het klimaat schiep waarin Willem II 's anti-Spaanse politiek kon gedijen en analyseert hij de uit de vrede voortvloeiende economische verschuivingen in de Republiek en Spanje. In beide gevallen waren het de grote handelsmetropolen Amsterdam en Sevilla, die vooruitgingen ten koste van de industriesteden in het binnenland.

Dezelfde grondigheid heeft Israel betracht bij de behandeling van de oorlog in de Nederlanden. Hoogtepunten zijn uiteraard het beleg van Den Bosch (1629) en de tocht langs de Maas in 1632. Bij de beschrijving van de laatste onderneming vinden we tevens de meest uitgesproken kritiek op de gemiste kansen-theorie. Nauwkeurig de bronnen analyserend, komt Israel tot de conclusie dat Frederik Hendrik in september 1632 op goede gronden besloot de veldtocht af te breken. Het Spaanse leger in de Zuidelijke Nederlanden had immers de crisis van de afgelopen zomer overwonnen en werd gecommandeerd door de vier beste generaals waarover Filips IV op dat moment beschikte. Na de grote verliezen voor Maastricht was beëindiging van het offensief stellig de wijste beslissing.

Veel minder evenwichtig is Israels beeld van de politieke ontwikkelingen. Weliswaar is zijn schets van de diplomatieke *faits et gestes* van de strijdende partijen correct, maar de eraan ten grondslag liggende beweegredenen blijven maar al te vaak in het duister. Om die te kunnen geven, had Israel dieper moeten graven en de denkwereld van de leidende staatslieden moeten reconstrueren. Dit geldt met name voor Filips IV en zijn eerste minister Olivarez, in wie contra-reformatorische zendingsdrift, eergevoel en staatsraison op vaak onontwarbare wijze met elkaar verstrengeld waren. Frederik Hendrik en Jan de Witt komen beter uit de verf, maar ook bij hen laat de analyse van hun drijfveren veel te wensen over. Frederik Hendrik bijvoorbeeld, deelt Israel verschillende malen in bij de vredespartij in de Republiek zonder zich af te vragen of de prins hier geen diplomatiek spel speelde en de Witt's anti-Spaanse houding in de eerste jaren

The Dutch Republic
and the
Hispanic
World
1606-1661

Jonathan I. Israel

van zijn raadspensionarisschap lijkt hij vooral te willen verklaren uit zijn wrok over het niet-uitbetalen van de in Munster aan zijn vader beloofde dukaten.

Ik heb in mijn inleiding *The Dutch Republic and the Hispanic World* een ambitieus boek genoemd. Een dergelijke kwalificatie drukt bewondering uit. Het zal uit mijn bespreking echter duidelijk geworden zijn dat deze bewondering niet onverdeeld is. Israel heeft met zijn keuze voor een structuralistische benadering de persoonlijke factor uit zijn verhaal verbannen. Bovendien mist zijn boek de verhalende kwaliteiten die bijvoorbeeld Geoffrey Parker's vergelijkbare *Dutch Revolt* zo aantrekkelijk maken. Bij alle goeds dat *The Dutch Republic and the Hispanic World* te bieden heeft, blijft het daardoor toch te zeer beneden de maat om het als een meesterwerk te kunnen betitelen. Een belangrijk en onmisbaar boek is het echter wel.